

Vas megyei könyvtáros-portrék 4. Káldos Gyula (1931)

Káldos Gyula harminc évig irányította Celldömölkön a nagyközségi, majd városi/járási könyvtárat. Ahogy a vasi könyvtárosok nagy generációjának legtöbb tagja, ő sem készült erre a pályára. A 20. század derekának sorsfordító viharai, és valami mélyről jövő, sokáig rejtőzködő motiváció sodorta a kulturális közszolgálat területére. 1955. január 24-én kezdett dolgozni a könyvtárban, melynek vezetésével 1961. április 1-étől bízták meg, és 1991 végén innen ment nyugdíjba. Kötelező sorkatonasága idején egy ismerősétől értesült arról, hogy a járasi könyvtár érettségivel és motorvezetői vizsgával rendelkező munkatársat keres. Jelentkezett hát, és kitartóan teljesítette a szakirányú felkészülés gyakorlati és elméleti lépcsőfokait.

Gyuszi, ahogy könyvtárosi közössége szólította, 1931. decemberének 11-dik napján született Nemeskocson, ám felnevelő falujának Kemenespálfát tartja, szülei ide költöztek még csecsemő korában. Számos interjúból jól ismerjük életkörülményeiket. (Vö. Németh Tibor, 1994, Rozmán László, 2010) Cipész iparos édesapja a „*mezitlábás időszak*” idején, megélhetésük érdekében idénymunkát, főként aratást vállalt. A nehéz mezőgazdasági munkából az édesanya és a fiú is kivette részét. Mégis a végtelennek tűnő szabadság idejeként őrzi emlékezetében ezeket az éveket, a nagy kóborlásokat a Marcal folyó mentén, erdők és mezők életének megismerését. Innen, és nagyanyja Somlyó hegyi szőlőbirtokának szeretetéből ered a kemenesaljai táj, valamint a szőlő- és borkultúra iránti elköteleződése. Az ott élő emberek mentalitását pedig jól megismerhette a gazdálkodással járó munkákba való bekapcsolódással. Édesapja műhelyében a téli estéken rendszeresen összejövő beszélgetőket hallgatva elcsodálkozott azon, hogy milyen jól ismerték a helyi és országos történéseket. Alkalmanként különleges hangszerén is elpengetett néhány dalt.

Kemenespálfán a 30-as évek végén már két egyesület életébe is bepillantatható: használhatta az iskolában elhelyezett könyvtárakat, és segíthetett a kezelésében. Egyesületi szervezésben a tagság rendszeresen adott elő színdarabokat is. Az elemi iskola elvégzése után a jól tanuló diákot a tehetségekre figyelő tradíció irányította Jánosházára polgári iskolába, majd 1947-ben a Celldömölkön éppen megnyílt, akkoriban Gábor Áron nevét viselő gimnáziumban folytatta tanulmányait. További útját „*kor- és kórtörténeti*” jelenségként írta le Káldos. Az 1951-es érettségijét követően a felkínált továbbtanulás lehetőségeivel a műszaki, a természettudományos és jogi területeken nem kívánt élni, inkább az

elhelyezkedés mellett döntött. 1968-tól, munka mellett, levelező tagozaton szerzett diplomát az ELTE könyvtár-történelem szakán, 1974-ben. Felsőfokú tanulmányai során a gimnáziumból, Vas Károly tanár úr óráiról hozott történelemszeretete megszilárdult, továbbá elmélyült a helytörténet iránti kíváncsisága. Az egyetemi szakpárosítás gyümölcsözőnek bizonyult számára. A könyvtártechnológiai, a bibliografizálási, a forráskezelési ismeretek és a kitűnő kutató-történészekkel való találkozás során, a tananyagban elmélyedve sorrendre felfedezte Kemenesalja kapcsolódásait a nagy nemzeti történelemhez. Dolgozatainak írása közben rátalált, illetve életútját kutatva pontosabb, ha azt mondom, ráismert az alfabetizáció, az olvasáskultúra felekezeti, egyesületi, nemesi családokhoz és polgárosodáshoz köthető térségi összefüggéseire. Diplomamunkájában a környék könyvtári kultúráját dolgozta fel, az egyesületi élettől és az olvasóköröktől elválaszthatatlanul. (*Kemenesalja könyvtári kultúrája 1945-ig*, 1974) Publikációiban később is a még teljesebb feltárássra és közkinccsé tételre törekedett, kiegészítve a könyv- és folyóiratkultúrával, településtörténettel, továbbá a Kemenesaljától elválaszthatatlan szőlő- és borkultúrával. Látásmódjára jellemző, hogy mindezen témák során az egykor volt meghatározó személyiségek iránti tisztelet köztudatba való beágyazását is szorgalmazta. Celldömölk nagyközséget, és később a várost is térségével elválaszthatatlan egységet alkotó, egymásra ható „helynek”, tájegységnek tekintette. Ebben a szellemben vett részt már 1966-tól negyedszázadon át szervezőként a *Kemenesaljai Napok* sorozat elindításában és folyamatos szervezésében, amely népszerűsítette a tájegység természeti, épített és szellemi kulturális örökségét, értékeit. A helyi sajtóként 1989-ben újraindított *Új Kemenesalja* szerkesztő bizottságának kezdetektől tagja, rendkívül sokféle témával foglalkozó, sokműfajú aktív publikálója múltidéző cikkektől és évfordulós megemlékezésektől a könyvismertetésekben át a nekrológokig. Mindehhez könyvtári források, kiemelten a megyei könyvtár gyűjtő és dokumentációs tevékenysége képezték a kiindulópontot. Kollégánk nagyra értékelte, hogy közreműködésével és Bánó Zsuzsa, a Berzsenyi Könyvtár bibliográfusa szerkesztésében a járási könyvtár kiadásában megjelenhetett a *Celldömölk irodalma: válogatott bibliográfia és repertórium* (1976), amely jelentősen kibővítette a kutatható, és nehezen hozzáférhető forrásanyagot. (*Pacher Donát: A dömölki apátság története, 1912*) *Porkoláb István: Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története, 1927*)

Közalkalmazotti munkaviszonyban 36 éven át teljesített könyvtári szolgálatot. Ám az évek számánál sokkal nagyobb értékkel bír az, hogy működése idején

folyamatosan fejlődve professzionizálódott a közkönyvtári jelenlét a városban. A közönség egyre javuló körülmények között, jól képzett munkatársak közreműködésével minden olyan szolgáltatást igénybe vehetett, amelyeknek meghonosítását a modern „public library” példájára figyelő hazai könyvtárügy a kultúrpolitikában elérhette. A celldömölki járásban kiépült a községi könyvtári rendszer és a városi könyvtár a számos közigazgatási változás ellenére sem mondott le a támogató/szolgáltató kapcsolatáról. Alkotóműhelyi kisugárzása virtuális világunkban is töretlen, ahogy egykori igazgatójának közreműködése nyugdíjba vonulását követően ugyancsak beépül a hagyományosan vagy digitálisan rögzített szolgáltatható információ- és tudástartalmakba. Káldos Gyula igényes könyvtárvezető utódai, 1992-től Dr. Bellérmé Horváth Cecília, 2006-tól Németh Tibor és munkatársaik az IKT lendületes alkalmazásával ezt a továbbörökítő, szétsugárzó mentalitást kimagaslóan példásan gyakorolják.

Könyvtárszervező munkásságának mérföldköveiként a községi könyvtári hálózat életre hívásában játszott szerepe mellett kiemelést érdemel a szabadpolcos kölcsönzés megvalósítása, a megyénkben mindmáig leghosszabb életű kisközösség, a „Pro Urbe Celldömölk” díjas könyvtári helytörténeti csoport / Honismereti Munkaközösség létrehozása (1973) és vezetése, és nem utolsósorban az 1972. augusztus 18-án átadott Celldömölki Nagyközségi-Járási Könyvtár 436 m² alapterületű otthona szakmai programjának kimunkálása és megvalósítása, melyet önálló bejárattal, a Kemenesaljai Művelődési Központtal közös épülettömbben helyeztek el. A korábbi három fős intézményben folyamatos létszám bővítéssel az évtized végére kialakította a differenciált szolgáltatási rendszer szervezeti struktúráját. Amikor 1975-ben a munkatársi közösség elnyerte a Kiváló Könyvtár címet, az intézmény vitathatatlanul pótolhatatlan központi szerepet töltött be a település életében.

A könyvtárszervezés mellett az írás lett Káldos Gyula meghatározó tevékenysége, amely egyértelműen a honismereti tevékenység hangsúlyos könyvtári feladattá emeléséből ered. Mind a mai napig publikál. A megyei könyvtár online katalógusa kétszáznál is több tételnél jegyzi szerzőségét. Az 1970-es évek elején nagy reményeket fűzött egy Celldömölk monográfia megszületéséhez, amely még várat magára. De résztanulmányok készültek, például az ő szerkesztésében megjelent „Az iparosképzés Celldömölkön 1887-1987” című kötet. Szerénységére jellemző, hogy jelentős honismereti/helytörténeti publikációija ellenére azt mondta kérdezőjének, hogy „Honismereti tevékenységem gerincét a munkaközösség irányítása jelentette”. (Németh Tibor, 1994) Természetesen az

általára létrehozott kisközösségről van szó, melynek nyugdíjba vonulását követően is aktív tagja maradt. A szerveződés életképességét mutatja, hogy a folyamatosan megújuló munkaközösség 2022-ben *Celldömölk és Kemenesalja Honismereti és Kulturális Egyesület* néven, Káldos Gyula nyugalmazott könyvtárigazgató örökös tagságával önálló egyesületté alakult. (Új egyesület..., 2022)

Publikációinak sokaságából nehezen választottam ki azokat, amelyekbe, tematikus csoportosításban, tartalmilag is szeretnék bepillantást engedni.

Könyvtárvilág

Káldos interjúiban szívesen idézi fel egyetemi tanulmányait, melynek során a könyvtárosi ismeretek elsajátításán túl a településtörténet hiteles forrásaira is rátalált, sőt egész életében ezek kiegészítésén fáradozott. Az egyetemi szakdolgozatában rendszerbe foglalt kemenesaljai könyvkultúrát nyilvános publikációban is hozzáférhetővé tette.

A *Vasi Szemle* celldömölki emlékszámában került sor erre. (1980. 3. sz.) Részletesen bemutatta a város és térsége könyvtári kultúráját a 17. század közepétől indulóan. Úgy találta, hogy az ősforrás a dömölki apátság könyvtára, amely papi jellegű, zárt gyűjtemény volt. Koptik apát fejlesztette jelentősen, és 1787-es feloszlata idején érte el leggazdagabb állapotát. Majd a bencés rend visszaállítása után részben közművelődési célokat is szolgált 1951-es végleges megszűnéséig. A reformáció terjedésével a forrásokban a 14. század végén feltűnt Nemes-Dömölk, mint Kemenesalja és Vas megye vallási központja. Esperesi könyvtárát 1742-es alapítással regisztrálják könyvtártörténeti címjegyzékek. A térségben honos gyülekezetek dokumentálhatóan tudatos olvasásnépszerűsítő szerepet játszottak. Az egyházi könyvtárak mellett az alsósági Kresznerics Ferenc kiemelkedő magánkönyvtára tekinthető a környék legszélesebb gyűjtőkörű, tudatosan épített gyűjteményének. Húsz éves esperesi ideje alatt személyes barátainak, köztük Dukai Takách Juditnak is, rendszeresen kölcsönzött közülük. Halála után hagyatékát (200 ősnymtatvány, 70 kézirat, 1060 irodalmi témájú könyv és 7268 régi pénz) a Magyar Tudományos Akadémia vásárolta meg. A hagyatéki jegyzékről készült mikrofilm másolat a városi könyvtárban elérhető. Az egyházi, papi és nemesi magánkönyvtárak mellett hírt adott Kemény Klára 1935-ben működő kölcsönkönyvtáráról is, ám a bemutatott gyűjtemények egyike sem képezte az 1953. február 8-án létesített Járasi Könyvtár alapját. A könyvgyűjtemények mellett számba vette a térség számos olvasó- és önképzőkörének, változatos szerveződésű egyleteinek és dalköreinek, a virágzó

Kemenesaljai Kaszinónak a létét, közművelődési szerepüket. Programjaikról a *Kemenesalja* c. lap rendszeresen hírt adott.

A celldömölki könyvtári szolgáltatások tekintetében jelentős léptékváltás 1972. augusztusától következett be, amikor az érdeklődők birtokba vehették a könyvtári célra épített, a művelődési központtal egy épületben, de külön bejárattal megközelíthető 436 m²-es otthont. Kollégánk „*Egy középfokú könyvtár gyűjteménye és munkája*” címmel a *Könyvtáros* folyóiratban (1975. 3. sz.) mutatta be az eredményeket és a terveket. Az akkor még nagyközség távlatosan tervezhető lakossága mellett a járási vonzáskörzet igényeinek kielégítését is tudatosan tervezte. A rendszerközpontú szemlélet szükségességére a másik irányba is rámutatott, elemzésében kimutatta, hogy a könyvtári irányelvek által a „B” típusú (azaz középfokú) könyvtáraknak javasolt új könyvekből saját forrásból 70,3%-os beszerzési arány mellett a nagyobb könyvtárak szolgáltatásainak igénybevétele lehet a differenciált ellátás biztosítója. A könyvtárközi kölcsönzés mutatóival ennek gyakorlati megvalósulását is láttatta. Az akkor kimunkált gyakorlat tartósnak bizonyult, a könyvtár napjainkban is, az IKT példás alkalmazásával megerősítve, a szolgáltatásközvetítés egyik legerősebb bástyája a vasi könyvtári rendszerben. A tervek között önkritikusan kijelölte a gyűjteményt feleslegesen terhelő inkurrens anyagok kivonásának szükségességét. Fejlesztési prioritást szánt a technikának, a zenei gyűjteménynek, a mikrofilmtárnak. Úttörő kezdeményezés, hogy a helyi vonatkozású művek gyarapítását nem csupán beszerzéssel végezték, hanem megírásukra pályázatot hirdettek. Ezekben az években heti 7 napon 48,5 órában várta használóit a könyvtár, 11 főfoglalkozású munkatárssal. A 2141 olvasó, éves szinten 41 ezer látogató és 60 ezer kölcsönzés, mellette erőteljes helybenhasználat, a csoportos foglalkozások és könyvtári órák iránti nagyfokú igény állandósította a személyzeti gondokat.

Az új épület varázsáról, a szolgáltatások felfutó igénybevételéről a megyei szakfolyóiratban is rendszeres beszámolt. *Az első év* (1973. 2. sz.) című dolgozatról érdemes idézni, hogy összehasonlítva az 1972 és 73 első félévi adatait, jelentősen nőtt az olvasószám. A helyben olvasók száma közel négyszeres, a kölcsönzők száma duplázódott, a kivitt kötetszám 5 ezerrel több. Részletesen bemutatta az új használói csoportot vonzó zenei szolgáltatást. Az érdeklődés folyamatosan nőtt a felnőttek számára szervezhető programok, a gazdag periodika választék otthonos környezetben való olvashatósága okán is. Zenei klubot indíthattak, és az előadások között megjelent a szőlőműveléssel kapcsolatos ismeretterjesztés. Átéltve a korszerűen felszerelt könyvtár erőteljes

vonzását, három év elteltével a lakóhelyi közelség könyvtárlátogatásra gyakorolt ismert hatását saját felmérésükkel is megerősítették. Majd a peremtérsegek ellátásának javítására fiókkönyvtári hálózatfejlesztési tervet dolgoztak ki, felújításokkal, bútorzatcserével, főfoglalkozású könyvtáros alkalmazásával. (*A fiókkönyvtári...1975. 3. sz.*) A könyvtár szolgáltatásainak fejlesztésében Gyuszi nem csupán a vasi könyvtárigazgatói értekezleteken való együttgondolkodás inspirációit hasznosították eredményesen, hanem szívesen emlékezik az ugyancsak akkoriban átadott hatvani és kiskunhalasi könyvtárakkal folytatott szakmai tapasztalatcsere látogatások hozadékára is.

1984-ben izgalmas vallomást olvashattunk kollégánktól. (*Tízéves...1984. 1. sz.*) Visszaemlékezésében a lokálpatrióta szemléletét és könyvtárosi hitvallását egyaránt megtestesítő könyvtári kiscsoport, a celldömölki helytörténeti asztaltársaság megalakulására és tevékenységére láthattunk rá. Mindenekelőtt a szülőföld gazdag élményanyaga és az elődök munkájának megbecsülése motiválta létrehozását. Céljukról így ír: „...feltárjuk múltunknak egy-egy részét, kiemeljük azokat az értékeket, amelyek ösztönzőek lehetnek számunkra és segítenek megérteni elődeink küzdelmeit, elmélyítik a tájhoz való ragaszkodásunkat.” (32. p.) A vélelmezhető érdeklődésre, és saját krónikairási tapasztalataira (Ld. *Kemenesalfya* 1970; 2015) alapozva hívta össze azokat az embereket egy könyvtári beszélgetésre, akik találkozósaik során jelét adták „*eféle kíváncsiságnak*”. Ekkor már 20 éves múltja volt a Hazafias Népfront által patronált községi krónikairásnak, amely a könyvtár bekapcsolásával szakértő támaszt kapott. Kollégánk büszke arra, hogy tudomása szerint ez idő tájt az országban egyedülként jött létre könyvtárban a honismeret bázisa. Az érdeklődő, különböző korú és foglalkozású emberek között tartós kapcsolat alakult ki. Az idősebbek hozták magukkal tudásukat, a helyi tapasztalatokat. Kéthetenkénti találkozósaikon hamar megfogalmazódott, hogy a kutatási, gyűjtési eredményeket rögzítsék és nyomtatásban közreadják. 1975-ben indult el a *Helytörténet* c. tájékoztató füzet, de csak egy szám jelent meg. Pályázatokat írtak ki és az első tíz évben 34 tanulmány készült el Kemenesaljáról. A szerzők olyan területeket dolgoztak fel, amelyeknek kevés irodalma volt. Elszármazottak is jelentkeztek. A könyvtár segítette a gyűjtést, a tanulmányokat megalapozó irodalomkutatásokat. A csoport beszélgetéseire gyakran kaptak meghívást városvezetők, cégek és intézmények képviselői, ezek az inspiratív találkozók mindkét irányban hasznosultak. Előadássorozat is elindult a helytörténethez kapcsolódóan neves szakterületi előadókkal. Kirándulásokat szerveztek, más városok hasonló csoportjainál tettek tapasztalatcsere látogatást. Várostarténeti vetélkedőket

indítottak. Részt vettek a *Vasi Szemle* celldömölki emlékszámának elkészítésében.

Település- és művelődéstörténet

Káldos két nagyívű tanulmányban összegezte Celldömölk művelődéstörténetéről mindazt, amit hosszú évek kutatómunkájával, a városi könyvtár helytörténeti gyűjteményének fejlesztésével, továbbá a honismereti mozgalom elkötelezett szervezőjeként feltárt. A *Fejezetek Celldömölk művelődéstörténetéből a 19. századig* című tanulmányában (VHHK, 2003. 2. sz.) veszi sorra a művelődés legfontosabb történéseit.

„Kemenesalján régi hagyománya van a művelődés ápolásának, amit az is jelez, hogy nagy becsülete volt itt az ismereteket hordozó könyveknek már a 18. században”. – így indítja tanulmányát. Megállapítja, hogy sok volt errefelé az olvasó, írogató ember, bár a fellelhető irodalom eddig inkább csak utalásokat közölt, kivéve az iskolai törzsanyagban oktatott Berzsényi Dánielt. Majd így folytatta: *Szükségét éreztük, hogy a szűkszavú utalások mögé nézzünk.*” – így született meg a művelődéstörténeti körkép a dömölki és a környékbeli falvak egykorvult neves és sokoldalú személyiségeiről. Közel száz forrásra vonatkozó jegyzetanyaga hitelesen mutatja a feldolgozás igényességét, a széleskörű információgyűjtést.

Az élénk táruló körkép kincsesbánya alkotó és a műveltséget terjeszteni vágyó emberek sokaságáról, mint a Berzsényi Dánielt Kazinczy figyelmébe ajánló Kis János (1770-1846) ev. lelkész, író, irodalomszervező; Edvi Illés Pál (1793-1871) ev. esperes, író, az 1848/49-es vasi események krónikása; a dukai birtokos Zádor György (1799-1866) irodalompártoló, könyvgyűjtő ügyvéd, író, irodalomtörténész; az 1993-tól a városi könyvtár névadójaként is megtisztelt tudós pap, Kresznerics Ferenc (1766-1832), aki Kemenesalján fejezte be a *Magyar szótár gyökérrendekkel és deákozattal* (Buda, 1831-32.) című nyelvtudományi alapművét. A szótár kiadása előfizetéssel támogatott nemzeti ügy lett. Elnyerte a Tudós Társaság jutalmát és az Akadémia tiszteleti tagságát.

Káldos nagy szimpátiával, kapcsolati hálójukat aprólékosan feltárva rajzolta meg a tiszteletre méltó életutakat. Valamennyien a tanulás, az önművelődés, a közösséget szolgáló „sokoldalúság” vonzásában éltek. Bemutatásukkal a szerző mentalitásuk iránti szimpátiáját is kinyilvánította, különösen Kis János, Edvi Illés Pál és Kresznerics esetében. Az alkotói portrék mellett itt is a nagyobb

nyilvánosság elé tárta az 1782-en alapított, a környék egyházi központjává váló dömölki apátság történetét és Koptik Odó (1692-1755) apát munkásságát is.

Kollégánk művelődéstörténeti kutatásainak *Celldömölki önszerveződések és a sajtó* címmel (Celldömölk, 2021) közreadott legutóbbi összegzése az Európai Unió TOP pályázata keretében kerülhetett kiadásra, melyben a dokumentálhatóság kezdeteitől teljességre törekvően mutatja be az önszerveződő közösségek és a sajtó első félévszázados múltját. A forrásokból izgalmas, kiterjedt közösségi élet tárul fel.

A kiadvány első részében a térség 1785-1848 közötti vallási, gazdasági és művelődési célú egyesületeit veszi számba. Hangsúlyozza, hogy a felvilágosodás következtében megindult polgárosodásban jelentős szerepet játszottak az olvasóköri, diáktársaságok és önképzőkörök is. Az „első fecskék” közül kiemelkedik a Nemesdömölki Olvasótársaság. Létrejöttének pontos dátuma nem ismert, de bizonyosra vehető, hogy a Soproni Magyar Társaság vonzáskörében iskolázott, a vidéki nemességgel jó kapcsolatot ápoló protestáns lelkészek révén jutott el Kemenesaljára az olvasás, a művelődés iránti igény ápolásának, a magánkönyvtárak építésének gyakorlata. Működését igazolja egy 1803-as, jobbító javaslatot leíró forrás a soproni Evangélikus Gyűjtemény iratanyagából. A Kemenesaljai Kaszinó alapítását a szerző több érintőleges forrás összevetésével, 1837-re teszi. Ezzel a térség birtokosai népesebb településeket és városokat is megelőztek a közhasznú ismeretek terjesztésében, a magyar irodalomban és mezői gazdálkodásban való „előhaladás” óhajításában. Szól még Kis Czell „*tisztes iparosai és mezőgazdái*” által alapított Társasági Takarékpénztárról (1844), melynek szervezésében jótékony célú irodalmi és zenei rendezvényeket is tartottak. Ugyancsak itt működött 1858-tól az izraelita Kölcsönrel Segélyező Egylet, majd 1869-től a tökehiány enyhítésére ügyvédek, földbirtokosok, kereskedők által alapított Kiscelli Takarékpénztár.

A kiegyezés után létrejött szerveződések, a sokszínűséget és számosságot méltatva, a belügyminisztérium által jóváhagyott egyesületi alapszabályok tanulmányozásával veszi számba. Leírja a megfogalmazott célokat és működési elveket, bemutatja könyvtáraikat. Ehhez társítja a helyi korabeli sajtóból megismerhető történéseket, véleményeket. 1875 és 1942 közötti alakulással 17 egyesületről alkothatunk képet. Egy-egy nagyszabású eseményt konkrét leírással és fotókkal is bemutat, például zászlószentelést, jubileumi ünnepségeket, előadásokat, hitélethez, történelmi és irodalmi évfordulókhoz kapcsolódó ünnepi műsorokat, korabeli neves író részvételével szervezett táncestélyt,

képzőművészeti tárlatot. Irodalmi nagyjaink közül találkozhatott Kemenesalja közönsége például Karinthy Frigyessel, Móricz Zsigmonddal, Kodolányi Jánossal, Sinka Istvánnal. Az egyesületi életben fontos szerepet töltött be a színjátszás, így a társulatok fotóival illusztrálva alapos áttekintést olvashatunk a nagysikerű bemutatókról, lehetőség szerint a szereplők konkrét név szerinti azonosításával. Majd a korabeli zenei életet reprezentáló Vonószenekar működésébe is bepillantunk. Az autonóm egyesületi élet 1945-50 közötti erőszakos felszámolásának bemutatásával zárul a kiadvány ezen része.

A celldömölki sajtó kezdeteinek feltérképezése a város és térsége számára különösen fontos volt. A községközi irattár ugyanis 1945-ben leégett. Hiánypótlás céljából, ha nem is egyenértékű forrásként, a helyi sajtó nyújthat tájékozási lehetőséget a múlttól, a nemzeti könyvtári archiválásnak köszönhetően. A városi könyvtár még az internet előtti időkben mikrofilmen igyekezett a hozzáférést biztosítani. Káldos sorra veszi a helyi sajtóorgánumokat az első hetilappal indítva, amely az 1790-ben mezővárosi statust elnyerő Kis-Czellben jelent meg 1897-ben *Kemenesaljai Lapok* címmel. Ezt követően, a fejlécekkel illusztrálva megismerhetjük a térség lapjainak csalódásokkal tarkított sorsát. A bőven idézett szerkesztőségi, kiadói víziókból kiolvasható a közérdekűség, a tárgyilagosság és függetlenség igénye, és az a lokálpatrióta szemlélet, amely a tájegység egészének hírvivői szerepét vállalja. Bemutatásra kerül az 1899-ben indult *Kis-Czell és Vidéke*, 1904-től *Kemenesvidék*, amely 1902-től konkurenciát kapott. Kifejezetten a helyi értelmiségi igényre hivatkozó *Kemenesalja*, majd az 1905-ben indított „második” *Kemenesalja* a leghosszabb életű térségi hetilapnak bizonyult. Függetlenségét hosszú időn át sikeresen megőrizte. A *Celldömölki Hírlap* 1927-es indulásával ismét két hetilapot vehettek kezükbe az érdeklődő olvasók, amely 1945-ig többször váltott irányultságot. A körkép említ továbbá néhány alkalmi újságot és két folyóiratot. Egyházi körlevelek és községi értesítők is felbukkantak a számbavételkor. Az 1945 utáni időkben a koalíciós pártok által közösen indított, csupán hét számot élt *Szabad Kemenesalja*, továbbá az 1947-es *Celldömölki és Vidéke* két száma örökíti meg a korabeli történéseket.

Káldos különleges, szubjektív hangvételű írásműve „*A Ság hegy, ahogy megismertem*” (Celldömölki, 2014). Gyuszi korábban is sokat írt a térség emblematisztikus helyéről, végül ebben az önálló kiadványban összegezte mindazt, amit továbbadásra érdemesnek tartott. A kötet összeállítását egyrészt az motiválta, hogy a tanúhegyről nem készült még átfogó mű. Másrészt manapság „*ernyed a nehezen szerzett ősi jussához való ragaszkodás.*” Pedig a szőlőhegy emberöltőkön

keresztül különös és értékes világ volt az ott élők szemében. A hegykapun belépve szigorú törvények szabályozták az együttélést nemes, polgár, jobbágy, helyi és vidéki szőlőbirtokosok között. A szokásjogot 1734-ben írásba foglalták a szőlő és a bor védelmében. *A Sági Hegységnek Törvényei* szabálykönyv 1984-es reprint kiadásában Káldos Gyula is közreműködött.

A kiadvány ritkaságnak számítóan sokműfajú, valóban sajátos hangvétele magával ragadja az olvasót. Az íveket átlapozva azt találjuk, hogy a kötet első részének négy fejezete (A hegy kialakulása, A szőlő eredete és terjedése, Régi pincék, A sági bor) elsődlegesen forrásokra, kutatásokra alapozott leírás, gazdag jegyzetanyaggal, fotókkal. A szerző azonban nem csupán könyvtári és levéltári szövegekből rajzolja meg a hegy történetét, szól ősi kultúrák nyomairól, hanem rögzíti a hozzá kapcsolódó mondákat, hiedelmeket is. Megidéz régészeket, költőket, sőt korabeli „természetvédőket” is, akik fájlalták a tanúhegy megbontását, különösen a nagyüzemi bánya megnyitását, a sági bazalt 1957-ig tartó elhordását. Nyomtatott forrásanyagát a családi emlékezetből származó ismereteivel árnyalja, a dömölki apátságához kapcsolódóan több száz évre visszavezethető hitelétről, az Eötvös-féle ingakísérletről (1891), a Trianoni keresztről (1934) és az ezeréves magyar államiság emlékére állított harangláb (2001) felavatásáról.

A nagyobb részt jobbágyok által művelt birtokokhoz kapcsolódóan vázolja a szőlő kultúrhistoriáját, annak térségben való elterjedését. Bemutatja plébániák és apátságok szerepét a borkészítésben, az egyházi és gyógyászati felhasználás gyakorlatát. Beszámol a birtokviszonyok változásairól, feltár adományleveleket, örökségi iratokat, végrendeleteket, írásba foglalt hozományokat. Izgalmas a hegytörvény részletes ismertetése, a szőlő gondozására, a hegyi viselkedésre, eladási szabályokra is kiterjedően. Megismerhetjük a szőlő feldolgozására szolgáló pincéket, amelyek közül több a 16. századtól az 1980-as évek végéig megőrizte építési és funkcionális jellegzetességét. Ismerteti a sági bor jellemzőit, a hozzá kötődő szokásokat, pl. a barátságpróbául szolgáló „ürgeívást”. A tájszavak beemelése, a szőlőművelési praktikumok természeti megfigyelésekhez kötött tanácsai, a hegyi élet Kemenesalján honos szólásaival-közmondásaival fűszerezett leírása néprajzi és nyelvi értékmentés. Az életképek filmszerű leírását a megőrzött szőlőműves identitás szép bizonyítékának látom.

A kiadvány második részében a tanúhegy bemutatását (Szőlők – pincék – emberek) saját gyűjtéséből származó, valóságos elemekre épülő mese- és mondászerű történetekkel zárja Káldos Gyula. Közreadásuk tisztelgés azok előtt

az emberek előtt, akiknek szorgos munkája, ragaszkodása nélkül nem lenne élet a szőlőhegyen. Szőlősgazdaként azt reméli, hogy az újraéledési képességét bizonyító hegy, a fajták, a művelési módok és a borkezelés folyamatos megújulásával az újabb generációk értékrendjében is magával hozza a „*tőkéhez való viszony*” megújulását.

A kötetről alapos ismertetést közlő Kapiller Ferenc méltatja, hogy a szerző legszemélyesebb kapcsolatban áll tárgyával, születése révén otthonos a bemutatandó táji és nyelvi-szemléleti közegben. Ebből is eredhet az anyagkezelésben felfedezhető „*némi lazaság, gondolati csapongás*”, ugyanakkor a sok-sok adat összegyűjtése és közreadása mellett „*Káldos Gyula munkájának külön értéke nyelvhasználatában, gyűjtött nyelvi fordulataiban rejlik*”. (Kapiller Ferenc, 2016)

Személyes teljesítmények megörökítése

A biográfiában bemutatott publikációs tevékenység megítélésem szerint rávilágít arra a folytonosságot élvező kemenesaljai mentalitásra, amelynek értékrendjében Káldos kutatásaiban és hivatásában megtapasztalta, hogy a tudományok és az irodalom művelésében, továbbá a szellemi igényességre nevelésben közreműködők megbecsülésre számíthatnak. Bizonyára a tisztelet okán kapott teret publikációinak sorában, illetve szócikkekben a személyes teljesítmények megörökítése. Ez utóbbiakkal találkozhatunk a Dr. Bellérné Horváth Cecília igazgató által 2005-ben elindított „digitális panteon”-ban (<https://www.cellbibl.hu/index.php/kemenesaljai-eletrajzi-lexikon>) és majd később ebből a nyomtatásban is közreadott *Kemenesaljai Életrajzi Lexikonban* (szerk. Németh Tibor. Csöngé, 2014)

Gyuszi kezdeményezte egy életrajzi gyűjtemény, a *Velük kezdődött. A celldömölki gimnázium tanárai 1946-53.* (2011.) című kiadvány közreadását. Előszavát ugyancsak jegyzi, amelyből megtudhatjuk, hogy 1976-ban az ő felkérésére írta le Vas Károly a gimnázium alapításának történetét, a kéziratot a könyvtár őrzi. A gyűjtemény pedig hiteles iskolatörténeti életrajzi adattár (8 portré, 23 életrajz), tiszteletadás és példázat nagybecsült pedagógusokról, köztük több, doktorátussal is rendelkező, publikáló, tankönyvíró tanárról, akik a 2. világháború utáni hőskorban megteremtették az ifjúság értelmiségi képzésének alapjait. Az időben visszafelé haladva ebben a tárgycsoportban a *Vasi Honismeret és Helytörténeti Közleményekből* (2004) Szakály Dezső néptanító (1903-1979) életének főbb állomásait ismerhetjük meg. Még korábban feltűnik egy *Vasi*

Szemlében közreadott (1989) interjú Tőke Jánossal (1919-1987), a legendás Kemenesszentmártoni Tsz elnökével. De a művelődésben, a honismeret és helytörténetben elismert kortársairól is rendszeresen írt értékelő születésnap-i köszöntést, például Nádasdy Lajosról (2010), illetve méltató nekrológot, ahogy Dala Józsefről. (2001)

Káldos Gyulát Celldömölkön és térségében, ahogy a vasi könyvtáros társadalomban is, kiérdemelt tisztelet övezi. Munkáját számos hivatalos elismerés kíséri.

Szocialista Kultúráért minisztériumi kitüntetés két (1967, 1978) alkalommal vehetett át. Az általa vezetett könyvtár 1975-ben megkapta a Kiváló Könyvtár címet. Vas Megye Közgyűlése Pável Ágoston Emlékéremmel (1988) ismerte el munkásságát. A Vas Megyei Honismereti Egyesülettől 2003-ban Szülőföldünkért Díszoklevelet kapott, a legmagasabb országos honismereti kitüntetésnek, a Bél Mátyás Emlékéremnek 2010 óta tulajdonosa.

Szeretett városa a Celldömölk Városért Érdeméremmel két alkalommal (1997, 2004) nyilvánította ki köszönetét, majd 2011-ben a város által alapított Kresznerics Ferenc-díjjal. Legutóbb pedig, 2024-ben a Magyar Kultúra Napján a „Celldömölk város díszpolgára” cím adományozásával fejezte kis elismerését a könyvtár nyugalmazott igazgatójának, a helytörténeti kutatónak, a honismereti mozgalom korelnökének, az *Új Kemenesalja* 1989-es újraindításán munkálkodó szerkesztő bizottsági tagjának és nívódíjas szerzőjének.

Személyes emlékeimet felidézve és alaposan áttanulmányozva a közkönyvtárak létrejöttének és megerősödésének hőskorában szolgálatot teljesítő Káldos Gyula életútját, személyisége legkarakterisztikusabb jellemzőjének azt látom, hogy egész életére értékörzőnek szegődött, és teszi ezt párhuzamos identitással. Egyrészt folyamatos önműveléssel és szelíd elhivatottsággal fáradhatatlanul azon dolgozik, hogy megszerzett tudását mások számára is elérhetővé tegye, másrészt a több mint hobbiként megőrzött szőlősgazdai aktivitással példamutatóan gondozza a Somlyó hegyből kapott nagyanyai örökségét. A *Száz év a közösség szolgálatában* című, a 90. születésnapja alkalmából az *Új Kemenesaljában* közölt méltatásban ugyanakkor (Németh Tibor, 2021) másik kettősség kap elismerést. A címadás azt hangsúlyozza, hogy kollégánk közel 40 évig művelt könyvtárosi hivatással és 60 évnyi honismereti munkálkodással száz évnyi szolgálatot adományozott Kemenesaljának.

A könyvtáros közösségben mindig fegyelmezett, kötelességtudó, szerény embernek láttuk őt. Munkaértekezleteken nem beszélt sokat, kimérten, célratorően mondta el véleményét, amit vállalt, pontosan és igényesen teljesítette. Soha nem érezte értégmentő munkálkodásának nagyszerűségét. Most, írásait olvasva értettem meg, hogy a tájhaza szülöttjeként küldetést örökölt. A vállalt teljesítésen, különösen írásain pedig kimondatlanul átsüt a magában hordott ragaszkodás, köszönet és hála azért az ideáért, amit szülőföldje tiszteletre méltó embereinek generációitól kapott. És számomra felsejlik egy csipetnyi öröm és büszkeség is, amit jól elrejtve, de mégis átélhetett. Káldos Gyula életműve számomra a hamvasi „Genius Loci” szellemiség szép példájának felmutatása és követése.

Válogatás publikációiból

Az első év: eredmények, gondok. In: A Vas Megyei Könyvtárközi Bizottság Értesítője, **1973**. 2. sz. 20-24.p.

Egy középfokú könyvtár gyűjteménye és munkája. In: Könyvtáros, **1975**. 3. sz. 153-156. p.

A fiókkönyvtári hálózat fejlesztése Celldömölkön. In: A Vas Megyei Könyvtárközi Bizottság Értesítője, **1975**. 3. sz. 15-17. p.

Celldömölk könyvtári kultúrája a XVII. sz. közepétől 1945-ig. In: Vasi Szemle, **1980**. 3. sz. 390-396. p.

A Sági Hegységnek Törvényei. Hasonmás kiad. Utószó: Káldos Gyula. Celldömölk, Városi Könyvtár, **1984**. [20] p.

Tízéves a celldömölki városi könyvtár helytörténeti csoportja. In: A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, **1984**. 1. sz. 32-35. p.

„Erősek akkor leszünk, ha biztosíték van a lábunk alatt.” Interjú Tőke Jánossal. In: Vasi Szemle, **1989**. 3. sz. 350-352. p.

Érte szól a harang a tündérvölgyben: Dala József (1930-2001) emlékére. In: Pátria, **2001**. 2. sz. 14-15. p.

Fejezetek Celldömölk művelődéstörténetéből a 19. századig. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, **2003**. 2. sz. 6-42. p.

Kiscell és Nemesdömölk egyesítése 1903-ban. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, **2003**. 2. sz. 66-75. p.

Egy néptanító (Szakály Dezső) életének fő állomásai. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, **2004**. 3. sz. 55-84. p.

Út és szolgálat: Nádasy Lajos helytörténész köszöntése. In: Honismeret, **2010.** 3. sz. 91-93. p.

Velük kezdődött: a celldömölki gimnázium tanárai 1946-1953. Írta Papp Károlyné Sárvári Ilona et al. Előszó K. Gy. Celldömölk : Kemenesaljai Baráti Kör, **2011.** 96 p. ill.

A Ság hegy, ahogy megismertem. Szőlők, pincék, emberek. Szerk. Tulok Gabriella. Celldömölk : Kemenesaljai Baráti Kör, **2014.** 144 p. ill.

Kemenespálfa 25 éves fejlődése 1945-1970. A szerző 1970-es kézírata alapján kiad. Kemenespálfa : Önkormányzat, **2015.** 97 p. ill.

Celldömölki önszerveződések és a sajtó: önszerveződések, egyesületek városunk 19-20. századi történetében. A celldömölki sajtó első 50 éve 1897-1947. Celldömölk : Vulkánság Kult(t)úra, **2021.** 76 p. ill.

Felhasznált irodalom

„Honismereti tevékenységem gerincét a munkaközösség irányítása jelentette: beszélgetés Káldos Gyulával / Németh Tibor. In: Vasi Honismeret Közlemények, **1994.** 2. sz. 39-43.p.

Harminc év a helytörténet élén / Völgyi László. In: Új Kemenesalja, **2003.** 361. sz. 9. p.

A könyvtár és a honismeret vonzásában / Németh Tibor. In: Új Kemenesalja, 2006. 24. sz. 8-9. p.

A honismereti mozgalom elkötelezett híve. Káldos Gyula portréja / Rozmán László. In: Új Kemenesalja, **2010.** 522. sz. 8. p.

Kitüntetések. In: Pátria, **2011.** 1. sz. 9. p.

A Vas Megyei Helyismereti Egyesület celldömölki tagjainak kitüntéseiről, köztük Káldos Gyuláról.

Káldos Gyula: A Ság hegy, ahogy megismertem. Szőlők - pincék - emberek. Könyvismertetés / Kapiller Ferenc. In: Vasi Szemle, **2016.** 4. sz. 516-517.

Száz év a közösség szolgálatában. A 90 éves Káldos Gyula köszöntése / Németh Tibor. In: Új Kemenesalja, **2021.** (33. évf.) 20. sz. 11. p.

Új egyesület alakult, kiállítóteret terveztek : a zeneiskola egykori épületét kapják meg a várostól. In: Vas Népe, **2022.** május 10. 107. sz. 5. p.

<https://www.cellbibl.hu/index.php/kemenesaljai-eletrajzi-lexikon>

P. Toldi Márta Dr. (PhD)

Első közlés: Vasi Digitális Könyvtár: https://vdk.bdmk.hu/tmpimg/582627754_0.pdf